

колькасці прыходаў (у параўнанні са станам перад Першай сусветнай вайной) паслаблялі пазіцыі Праваслаўнай Царквы і стваралі ўмовы для пераходу вернікаў у каталіцызм, што з'яўлялася галоўнай мэтай улад і Каталіцкай Царквы.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Mironowicz, A. Rewindykacja prawosławnych obiektów sakralnych w II Rzeczypospolitej / A. Mironowicz // Białoruskie Zeszyty Historyczne. – 2004. – № 21. – S. 83–103.
2. Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці (ДАБВ). – Фонд 1. – Воп. 2. – Спр. 2024. Сведения о количестве католического духовенства, костелов, земель и переписка с поветовыми старостами об организации новых церковных приходов.
3. Dziennik Praw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1918. – № 21. – Poz. 67.
4. Sleszynski, W. Bezpieczeństwo wewnętrzne w polityce państwa polskiego na ziemiach polnocno-wschodnich II Rzeczypospolitej / W. Sleszynski. – Warszawa : Oficyna wydawnicza Rytm, 2007. – 400 s.
5. AAN, MWR i OP. – Спр. 801.
6. НАРБ. – Фонд 325. – Воп. 1. – Спр. 128. Рэлігійныя пытанні 1921–1922 гг.
7. Занальны дзяржаўны архіў у г. Маладзечна. – Фонд 437. – Воп. 1. – Спр. 1422. Выписка из рескрипта делегата правительства в Вильно о выборах раввинов, заявление посла в Сейм о злоупотреблениях полицейских, списки служителей культа и переписка с гминными правлениями по религиозным вопросам 1924 г.
8. Інтэрпеляцыі беларускіх паслоў у польскі сойм 1922–1926 г. : зборнік дакументаў аб панскіх гвалтах, катаваннях і здзеках над сялянамі і рабочымі Заходняй Беларусі. – Мінск : Бел. дзярж. выд-ва, 1927. – 496 с.
9. Papierzynska-Turek, M. Miedzy tradycja a rzeczywistoscia. Panstwo wobec prawoslawia w 1918–1939 / M. Papierzynska-Turek. – Warszawa : Panstwowe Wyd-wo Nauk., 1989. – 482 s.
10. Mironowicz, A. Kosciol prawoslawny na ziemiach polskich w XIX i XX wieku / A. Mironowicz. – Białystok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2005. – 379 s.
11. ДАБВ. – Фонд 2059. – Воп. 1. – Спр. 1. Указы Полесской духовной консистории за 1924 год.
12. Mironowicz, A. Kosciol prawoslawny w Polsce / A. Mironowicz. – Białystok : Zakład Poligraficzny OFFSET-PRINT, 2006. – 917 s.
13. Kumor, B. Historia Kosciola : Czasy współczesne, 1914–1992 / B. Kumor. – Wyd. 2, zm. – Lublin : Katolic. Un-t Lubelski. Wydż. Teologii, 2004. – 701 s.
14. Archiwum Akt Nowych (AAN), Ministerstwo spraw zagranicznych (MSZ). – Спр. 2270.
15. Касяк, І. 3 гісторыі праваслаўнай царквы беларускага народу / І. Касяк. – New York : БЦР, 1956. – 190 с.
16. Myslek, W. Przedmurze. Szkice z dziejow Kosciola katolickiego w II Rzeczypospolitej / W. Myslek. – Warszawa : Wydawnictwo Spoldzielcze, 1987. – 251 s.
17. ДАБВ. – Фонд 2059. – Воп. 1. – Спр. 5. Указы Полесской духовной консистории за 1929 год.
18. Процес за праваслаўні церкви. Справа так зв. рэвіндакацыйных судовых процэсів про передачу 724 праваслаўных святынь Римо–католицькому костелові. Частина перша Волинь і Полісся / Зібрав та опрац. Косоноцький В. / ред. І. Кедрин. – Варшава : Видання Української Парляментарної Репрезентації, 1930. – 65 с.
19. Wyszawski, H.E. Cerkiew prawoslawna w II Rzeczypospolitej / H.E. Wyszawski // Kosciol w II Rzeczypospolitej : praca zbiorowa; Katolicki Uniwersytet Lubelski ; pod red. Z. Zielinskiego, S. Wilka. – Lublin : KUL, 1981. – S. 165–174.
20. ДАБВ. – Фонд 1. – Воп. 2. – Спр. 2067. Циркуляр Министерства вероисповеданий и образования Польши и переписка с поветовыми старостами о передаче недвижимого имущества и помещений православных церквей католическому духовенству.
21. Pacuk, J. Polityka państwa polskiego wobec ludności białoruskiej w latach 1919–1926 (Problemy podstawowe) : rozprawa doktorska / J. Pacuk. – Warszawa, 1980. – 676 s.
22. Chojnowski, A. Konsepcje polityki narodowosciowej rzadów polskich w latach 1921–1939 / A. Chojnowski. – Wrocław ; Warszawa ; Krakow ; Gdansk : Zakł. Narod. im. Ossolińskich. Wyd-wo Pol. Akad. Nauk, 1979. – 242 s.
23. ДАБВ. – Фонд 1. – Воп. 10. – Спр. 2813. Распоряжения Полесского воеводы об установлении контроля над строительством православных церквей и информации политических взглядов и моральной устойчивости православного духовенства.

SUMMARY

The problem of the revendication of the orthodox property as a component of the religious policy of the Polish authorities in Western Belarus (1921 - 1939) is investigated. Three periods of the revendication are single out. They differed ways and methods of actions of Catholic circles, the relation and participation of the state bodies, and forms of resistance of the orthodox population and clergy. In the article the question of quantity and location of orthodox parishes in the Western Belarus which has been closely connected to the problem of the revendication is considered. The Polish government aspired to reduce maximum quantity of parishes. Dynamics of quantity of orthodox parishes in the Western Belarus during the considered period is shown.

УДК [930:34](476)«1864/1914»

І.Г. Гушчынскі,

аспірант кафедры славянскай гісторыі і метадалогіі гістарычнай навукі БДПУ

КРЫНІЦЫ ПА ВЫВУЧЭННІ ДЗЕЙНАСЦІ СУДОВЫХ УСТАНОЎ БЕЛАРУСІ ПЕРЫЯДУ КАПІТАЛІЗМУ (1864–1914 гг.)

Судовая сістэма, як і любы дзяржаўна-прававы інстытут, павінна адпавядаць сацыяльна-эканамічным і палітычным умовам развіцця краіны, якія на працягу гістарычнага працэсу пастаянна змяняюцца. У сувязі з гэтым нават самыя дасканалыя з іх павінны знаходзіцца на шляху развіцця і пошуку найбольш прагрэсіўных і эфектыўных форм судаўладкавання і судаводства. Пры гэтым вельмі важна

ўлічваць папярэдні гістарычны вопыт, бо эфектыўнае рэфармаванне суда немагчыма без уліку як сусветнай практыкі прававога развіцця, так і ўласных гістарычных набыткаў. У першую чаргу гэта тычыцца маладых дзяржаў, такіх, як напрыклад, Рэспубліка Беларусь. У свеце гэтага даследавання дзейнасці судовых устаноў нашай краіны ў мінулым, у прыватнасці ў перыяд капіталізму, бачыцца вельмі актуальным.

Крыніцы па вывучэнні ўказанай праблемы можна ўмоўна падзяліць на наступныя групы:

- заканадаўчыя акты;
- статыстычныя даныя;
- дакументы афіцыйнага справаводства адміністрацыйных і судовых устаноў;
- матэрыялы грамадзянскіх і крымінальных судовых спраў;
- матэрыялы перыядычнага друку.

Да заканадаўчых актаў адносяцца нарматыўныя дакументы (указы, законы, цыркуляры), выдаваемыя вышэйшымі органамі ўлады краіны (імператарам, Дзяржаўным саветам, Сенатам, міністэрствамі), якія знаходзяцца ў другім і трэцім зборах «Полного собрания законов Российской империи». Асобае месца сярод іх займае тэкст судовых статутаў ад 20 лістапада 1864 г., які таксама змешчаны ў аналагічных выданнях [1]. Да заканадаўчых актаў можна аднесці цыркуляры міністэрстваў унутраных спраў і юстыцыі, якія насілі нарматыўны характар. Іх тэкст узяты з матэрыялаў перапіскі судовых і адміністрацыйных устаноў краю з міністэрствамі юстыцыі і ўнутраных спраў, а таксама судовымі палатамі, якія змешчаны ў фондах аб'яднаных палат крымінальнага і грамадзянскага суда [2–4], акруговых судаў [5–7], органаў губернскага праўлення [8–13] і пракуратуры [14–15] Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі (НГАБ) у г. Мінску. Важнай крыніцай расійскага заканадаўства з'яўляецца «Свод законов Российской империи» [16]. У прыватнасці: раздзел 8, ч. 2, кн. 5, т. 1 «Учреждение Министерства Юстиции»; т. 3 «Свод уставов о службе гражданской», асабліваю цікавасць якога ўяўляе кн. 3 «Положение об особых преимуществах гражданской службы в отдалённых местностях, а также в губерниях Западных и Царства Польского»; кн. 6 т. 8 «О взысканиях и наказаниях за нарушение лесных законов и о порядке производства дел о преступлениях по лесной части»; ч. 2 т. 11 «Устав судопроизводства торгового»; т. 15 «Уложение о наказаниях уголовных и исправительных», «Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями», «Уголовное уложение»; т. 16, дзе змешчаны судовыя статуты ад 20 лістапада 1864 г.

Выключную важнасць для вывучэння судовай сістэмы Беларусі другой паловы XIX – пачатку XX ст. маюць статыстычныя даныя, якія тычацца дзейнасці судовых устаноў. Значны аб'ём статыстычных матэрыялаў па дадзенай праблеме знаходзіцца ў фондах судовых устаноў краю НГАБ; адмысловых выданнях Міністэрства юстыцыі [17–19]; штогадовых «Обзорах» Мінскай, Гродзенскай, Віцебскай, Магілёўскай і Віленскай губерняў, выдаваемых губернскімі праўленнямі; працах вядомага даследчыка судовай статыстыкі Расійскай імперыі канца XIX – пачатку XX ст. Е.Н. Тарноўскага [20–28].

У першую чаргу, гэта штогадовыя, паквартальныя і памесечныя «Отчётные ведомости» акруговых судаў і судовых следчых, якія знаходзяцца ў фондах Мінскай аб'яднанай палаты крымінальнага і грамадзянскага суда [3], а таксама Мінскага акруговага суда [5] (адпаведныя матэрыялы па Віцебскай і Магілёўскай губернях былі, на жаль, страчаныя падчас Другой сусветнай вайны) НГАБ у Мінску. Гэтыя дакументы ўтрымліваюць інфармацыю аб колькасці праведзеных следстваў па пэўных артыкулах улажэння аб пакараннях, колькасці апраўданых і вызваленых з-пад суда, асуджаных з указаннем меры пакарання, іх сацыяльнага статусу, веравызнання і адукацыйнага ўзроўню. Асабліваюцца ўказаных ведамасцей з'яўляецца тое, што яны запаўняліся сакратарамі ад рукі, і некаторыя лічбы шматразова перапраўляліся, у выніку чаго іх разабраць часам фактычна немагчыма. У цэлым многія статыстычныя звесткі выклікаюць пэўны недавер і бываюць вельмі супярэчлівымі. Такім чынам, па меры магчымасці ўсё фактычны матэрыял патрабуе праверкі і ўдакладнення.

Для гэтага вельмі карыснымі з'яўляюцца матэрыялы штогадовых «Обзоров» Мінскай, Гродзенскай, Віцебскай, Магілёўскай і Віленскай губерняў, а таксама «Сводов статистических сведений по делам уголовным, производившимся в судебных учреждениях, действующих на основании уставов Императора Александра II», якія выдаваліся Міністэрствам юстыцыі штогод. Супадзенне адпаведных статыстычных звестак у розных крыніцах дазваляе з упэўненасцю меркаваць аб іх даставернасці. Несупадзенні ж маглі быць вынікам як суб'ектыўных прычын (памылка сакратара судовай палаты пры падіку даных ці проста апіска), так і аб'ектыўных, калі за аснову падліку браўся розны статыстычны матэрыял. Так, вывучаецца вялізная розніца ў лічбах аб колькасці спраў у акруговых судах паміж данымі штогадовых «Перечневых ведомостей», узятых з фода 183 НГАБ, і адпаведнымі звесткамі «Сводов статистических сведений». Напрыклад, згодна з першымі, у 1889 г. у Мінскі акруговы суд паступіла 979 [29, л. 134] крымінальных спраў, а згодна з другімі – 3145 [19, с. 20–23]. Такую вялікую розніцу ў лічбах можна растлумачыць тым, што справы, наікравання ў акруговы суд па 277 і 523 артыкулах Статута крымінальнага судаводства, у «Перечневой ведомости», згодна з якой іх у разглядаемым 1889 г. было 1952 і 220 адпаведна [29, л. 134], не далучаліся да астатніх спраў, а ішлі асобным радком. Акрамя таго, судовыя статыстычныя даныя збіраліся Міністэрствам юстыцыі двума шляхамі. Першы з іх – абавязковае прадастаўленне судовымі ўстановамі вышэйадзначаных «Отчётных ведомостей» па вызначанай міністэрствам форме. Другі – гэта

так званая «купонная» (ці «карткавая») сістэма справаздачнасці, якая заключалася ў наступным: да ўзбуджанай крымінальнай справы падшываўся адмысловы сшытак, які складаўся з 12 купонаў, кожны з якіх адлюстроўваў адпаведную стадыю крымінальнага працэсу. Кожны з купонаў запаўняўся пасля заканчэння той ці іншай стадыі і адсылаўся ў Міністэрства юстыцыі.

Менавіта даныя «купоннай» сістэмы ляжалі ў аснове «Сводов статистических сведений по делам уголовным, производившимся в судебных учреждениях, действующих на основании уставов Императора Александра II», з дапамогай якіх можна правесці параўнальны аналіз дзейнасці судовых устаноў цэнтральных губерняў Расіі і Заходняга краю. Вышэйадзначанае дазваляе выявіць асаблівасці судаводства, а таксама ўрадавай палітыкі ў судовай сферы на тэрыторыі Беларусі. Унутры адзначаных «Сводов статистических сведений» у розных табліцах сустракаецца неадпаведнасць статыстыкі колькасці асуджаных акруговымі судамі. Гэта тлумачыцца тым, што ў адных з іх ўлічваліся ўсе прыгаворы, у тым ліку па якіх накіраваны апеляцыйныя ці касацыйныя прашэнні ў судовую палату ці Сенат, а ў другіх – толькі прыгаворы, якія ўступалі ў канчатковую моц.

Статыстычныя матэрыялы, што тычацца дзейнасці судовых устаноў краю, знаходзяцца таксама ў «Обзорах» Мінскай, Гродзенскай, Віцебскай і Магілёўскай губерняў. Яны складаліся і выдаваліся штогод губернскімі праўленнямі. Тут у раздзелах «Народная нравственность», а таксама адмысловых табліцах («Ведомость о числе и роде преступлений в губернии за год») даецца статыстыка злачынстваў у губернях за адпаведны год; у табліцах «Ведомость о насильственных и случайных смертях в губернии за год» утрымліваецца інфармацыя аб колькасці і відах здзейсненых забойстваў.

Статыстычныя звесткі, якія тычацца судаводства ў дарэформенных судовых установах (у тым ліку і на тэрыторыі Беларусі), утрымліваюцца ў двухтомным выданні «Судебно-статистические сведения и соображения о введении в действие судебных уставов 20 ноября 1864 года (по 32 губерниям)» [17]. У ім паказваецца дарэформеннае судаўладкаванне, па кожнай губерні даюцца статыстычныя выкладкі аб дзейнасці судовых устаноў за 1861–1864 гг., а таксама думкі губернскіх пракурораў на конт увядзення ў іх губернях судовай рэформы з указаннем мяркуемай колькасці спраў у новых судах. Мэтай гэтага выдання было больш эфектыўнае размеркаванне акруговых судов, судовых палат, участкаў міравых суддзяў і судовых следчых, а таксама вызначэнне іх колькасці. Судова-статыстычныя даныя па Беларускіх губернях за 1861–1864 гг. у комплексе з адпаведнымі звесткамі аб дзейнасці судовых уста-

ноў новага ўзору, уведзеных тут у 1872 і 1883 гг., дазваляюць правесці іх параўнаўчы аналіз, зрабіць выснову аб іх эфектыўнасці і неабходнасці правядзення расійскай судовай рэформы ад 20 лістапада 1864 г. на тэрыторыі Беларусі.

У цэлым статыстыка, якая вялася судовымі ўстановамі і Міністэрствам юстыцыі, пераважную ўвагу надавала справам крымінальным, асабліва руху злачыннасці і асобам асуджаных. У той жа час відавочны недахоп статыстычных звестак па грамадзянскіх справах. Недастаткова іх і аб дзейнасці міравых судов. Так, у «Сводах статистических сведений» Міністэрства юстыцыі ў раздзелах, прысвечаных міравым судовым установам, утрымліваюцца звесткі толькі аб разгледжаных у іх крымінальных справах. У той жа час асноўнай масай разглядаемых імі спраў былі, як вядома, менавіта грамадзянскія іскі.

Да дакументаў афіцыйнага справаводства адміністрацыйных і судовых устаноў адносяцца цыркуляры, прадпісанні, распараджэнні, загады старшынь і пракурораў судовых палат і акруговых судов, губернатараў і генерал-губернатараў краю па судовых пытаннях, матэрыялы перапіскі судовых устаноў, а таксама іх унутраная дакументацыя. Гэтыя матэрыялы ўзяты з фондаў судовых і адміністрацыйных устаноў краю ў НГАБ. Вельмі важнымі для вызначэння той ролі, якую адыгрывалі судовыя ўстановы ў жыцці краю, перш за ўсё палітычным, у гэты перыяд, з'яўляюцца цыркулярныя распараджэнні, прадпісанні і г. д. з грыфам «сакрэтна» ці «канфедэцыйна» Міністра юстыцыі, старшынь судовых палат і акруговых судов, губернскіх пракурораў. Яны ўтрымлівалі спецыяльныя інструкцыі па вядзенні пэўных катэгорый судовых спраў: рэлігійных [30, л. 2–6 зв.], аб сялянскіх выступленнях [31, л. 34], дзяржаўных злачынствах [31, л. 48], [32, л. 3–4], [33, л. 2], забастоўках рабочых [31, л. 53–53 зв., 188]; указанні старшыням судовых местаў аб забароне прымаць на працу прадстаўнікоў каталіцкага веравызнання [34, л. 42], [35, л. 7–7 зв.] і яўрэйскай нацыянальнасці [31, л. 35], [33, л. 13, 20] і г. д.

Матэрыялы грамадзянскіх і крымінальных спраў таксама з'яўляюцца важнай крыніцай для раскрыцця практыкі судаводства судовых устаноў краю, многія асаблівасці і аспекты якога немагчыма раскрыць на падставе толькі заканадаўчых актаў. Аналіз судаводства па грамадзянскіх справах дазваляе выявіць яго перавагі ў параўнанні з судаводствам дарэформенным. Гэта, у сваю чаргу, дапамагае вызначыць уплыў новага грамадзянскага судаводства на развіццё эканамічных адносін краю, іх інтэнсіфікацыю. Асаблівасцю судовых устаноў краю было тое, што яны не разглядалі справы па злачынствах дзяржаўных. Такія справы падлягалі судовым палатам, якіх на тэрыторыі Беларусі не было.

Матэрыял судовых спраў узяты з фондаў судовых устаноў Беларусі НГАБ у Мінску.

Яшчэ адной важнай крыніцай па вывучэнні дзейнасці судовых устаноў на тэрыторыі Беларусі ў адзначаны перыяд з'яўляецца перыядычны друк. На старонках «Губернских ведомостей», якія выдаваліся ў губернскіх гарадах, друкаваліся спісы прысяжных засядацеляў, разглядаемых акруговымі судамі спраў, адлюстроўваліся кадравыя змены ў судовых установах губерняў. Пры «Витебских губернских ведомостях» існаваў «Неофициальный отдел», дзе рэгулярна друкаваліся матэрыялы, прысвечаныя адметным судовым справам краю. Карыснай крыніцай з'яўляецца «Журнал Министерства юстиции» (з 1868 па 1894 г. выходзіў пад назвай «Судебный журнал»). У ім друкаваліся ўзаконенні і распараджэнні ўрада, загады і цыркуляры па ведамстве Міністэрства юстыцыі, шматлікія з якіх тычыліся менавіта заходніх губерняў. Значную каштоўнасць выклікаюць, хоць і нерэгулярна друкуемыя, справаздачы Міністэрства юстыцыі, якія ўтрымліваюць важныя статыстычныя звесткі аб дзейнасці судовых устаноў, у тым ліку і на тэрыторыі Беларусі. Тэматыка артыкулаў часопіса надзвычай разнастайная: праблемы судаводства па пэўных відах грамадзянскіх і крымінальных спраў, нашумелыя судовыя працэсы, экскурсы ў гісторыю суда і права наогул і г. д. Маюцца і артыкулы, якія тычацца праблем судаводства менавіта на тэрыторыі Паўночна-Заходняга краю [36–40].

Важнай крыніцай для вывучэння дзейнасці судовых устаноў Беларусі перыяду капіталізму з'яўляюцца выдаваемыя Губернскімі статыстычнымі камітэтамі «Памятные книжки» Мінскай, Гродзенскай, Віцебскай, Магілёўскай і Віленскай губерняў за 1864–1914 гг. Яны ўтрымліваюць адрасы-календары службовых асоб у адпаведнай губерні па ўсіх ведамствах, у тым ліку і судовых, а таксама даведачныя і статыстычныя матэрыялы аб падзеле губерняў у судовых адносінах на акругі і ўчасткі міравых судзяў з указаннем месца жыхарства апошніх і складу іх участкаў. Каштоўнасць для даследавання сістэмы судаводства і судаводства Беларусі пасля ўвядзення тут Судовых статутаў 20 лістапада 1864 г. маюць таксама такія выданні, як «Труды комиссии по преобразованию волостных судов. Отзывы различных мест и лиц» [41], «Об усилении штатов Киевского, Уманского и Минского окружных судов» [42], а таксама «Особый наказ Виленского окружного суда» [43].

Такім чынам, для дасягнення пастаўленых даследчых задач намі пачэрапнута, прааналізавана і сістэматызавана інфармацыя шматлікіх архіўных і друкаваных дакументальных крыніц, што дае магчымасць у пэўнай ступені аб'ек-

тыўна ацаніць дзейнасць судовых устаноў і іх уплыў на сацыяльна-эканамічнае і палітычнае развіццё краю ў адзначаны перыяд.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Судебные уставы 1864 года с изложением рассуждений на коих они основаны, изданные Государственной канцелярией: в 4 ч. – 2-е доп. изд. – СПб.: Типография Второго Отделения Е. И. В. Канцелярии, 1867. – 4 ч.
2. НГАБ. – Фонд 2589. – Витебская соединённая палата уголовного и гражданского суда 1867–1883 гг.
3. НГАБ. – Фонд 147. – Минская соединённая палата уголовного и гражданского суда 1867–1883 гг.
4. НГАБ. – Фонд 2111. – Могилёвская соединённая палата уголовного и гражданского суда 1858–1883 гг.
5. НГАБ. – Фонд 183. – Минский окружной суд 1883–1918 гг.
6. НГАБ. – Фонд 2644. – Витебский окружной суд 1883–1913 гг.
7. НГАБ. – Фонд 2131. – Могилёвский окружной суд 1873–1915 гг.
8. НГАБ. – Фонд 295. – Канцелярия Минского гражданского губернатора 1865–1917 гг.
9. НГАБ. – Фонд 1430. – Канцелярия Витебского гражданского губернатора 1802–1917 гг.
10. НГАБ. – Фонд 2001. – Канцелярия Могилёвского гражданского губернатора 1802–1917 гг.
11. НГАБ. – Фонд 299. – Минское губернское правление 1796–1917 гг.
12. НГАБ. – Фонд 1416. – Витебское губернское правление 1802–1917 гг.
13. НГАБ. – Фонд 2003. – Могилёвское губернское правление 1802–1917 гг.
14. НГАБ. – Фонд 193. – Прокурор Минского окружного суда 1883–1918 гг.
15. НГАБ. – Фонд 197. – Товарищ прокурора Минского окружного суда по Борисовскому уезду 1884–1899 гг.
16. Свод законов Российской империи. Полный текст всех 16 томов, согласованный со всеми продолжениями, постановлениями, изданными в порядке ст. 87 Зак. Осн., и позднейшими узаконениями: в 5 кн. / под ред. и с примечаниями И.Д. Мордухай-Болтовского; сост.: Н.П. Балканов, С.С. Войт, В.Э. Герценберг; издание неофициальное. – СПб.: Русское Книжное Товарищество «Деятель», 1912. – 5 кн.
17. Судебно-статистические сведения и соображения о введении в действие судебных уставов 20 ноября 1864 года (по 32 губерниям) : в 2 ч. – СПб.: Типография при Правительствующем Сенате, 1866. – 2 ч.
18. Итоги русской уголовной статистики за 20 лет (1874–1894 гг.) // Приложение к № 7 «Журнала Министерства юстиции» (сентябрь 1899 г.); составлено в Статистическом отделении Министерства юстиции, при ближайшем участии Е.Н. Тарновского. – СПб.: Типография Правительствующего Сената, 1899. – VI. – 407 с.
19. Свод статистических сведений по делам уголовным, произведшимся в 1889 году в судебных учреждениях, действующих на основании уставов Императора Александра II: в 3 ч. / Издание Министерства юстиции. – СПб.: Типография Правительствующего сената, 1894. – [8], 42, 179, 65, VI, [1] с.
20. Тарновский, Е. Преступления против жизни и условия общественного быта / Е. Тарновский // Юридический Вестник. – 1887. – № 8 – С. 481–514.
21. Тарновский, Е.Н. Движение гражданских дел в общих и мировых судебных установлениях за 1899–1908 гг. / Е.Н. Тарновский // Журнал Министерства юстиции. – 1910. – № 3. – С. 51–73.
22. Тарновский, Е.Н. Статистические сведения о лицах, обвиняемых в преступлениях государственных / Е.Н. Тарновский // Журнал Министерства юстиции. – 1906. – № 4. – С. 50–99.
23. Тарновский, Е.Н. Алкоголизм и преступность (по данным русской уголовной статистики) / Е.Н. Тарновский // Журнал Министерства юстиции. – 1908. – № 6. – С. 41–67.
24. Тарновский, Е.Н. Движение преступности в Российской империи за 1899–1908 гг. / Е.Н. Тарновский // Журнал Министерства юстиции. – 1909. – № 9. – С. 52–99.

25. Тарновский, Е.Н. Влияние алкоголизма на преступность / Е.Н. Тарновский // Журнал Министерства юстиции. – 1913. – № 2. – С. 1–36.
26. Тарновский, Е.Н. Движение числа несовершеннолетних (10–17 лет), осужденных в связи с общим ростом преступности в России за 1901–1910 гг. / Е.Н. Тарновский // Журнал Министерства юстиции. – 1913. – № 10. – С. 40–90.
27. Тарновский, Е.Н. Статистические сведения об осужденных за государственные преступления в 1905–1912 гг. / Е.Н. Тарновский // Журнал Министерства юстиции. – 1915. – № 10. – С. 37–69.
28. Тарновский, Е.Н. К вопросу о соотношении между судебной практикой и уголовной статистикой / Е.Н. Тарновский // Журнал Министерства юстиции. – 1898. – № 5. – С. 175–193.
29. НГАБ. – Фонд 183. – Воп. 1. – Спр. 99. Годовые отчетные ведомости Минского окружного суда за 1889 г.
30. НГАБ. – Фонд 183. – Воп. 1. – Спр. 2. Указы Сената об изменении наказаний за присвоение и растраты 1883–1884 гг.
31. НГАБ. – Фонд 183. – Воп. 1. – Спр. 349. Дело о проверке благонадежности нравственных и служебных качеств лиц, поступавших на службу в судебные ведомства 1905–1906 гг.
32. НГАБ. – Фонд 197. – Воп. 1. – Спр. 1. Секретная и конфиденциальная переписка 1884 г.
33. НГАБ. – Фонд 197. – Воп. 1. – Спр. 7. Секретная и конфиденциальная переписка 1886 г.
34. НГАБ. – Фонд 183. – Воп. 1. – Спр. 37. Дело о назначении и перемещении по службе должностных лиц судебного ведомства 1885 г.
35. НГАБ. – Фонд 183. – Воп. 1. – Спр. 125. Дело о проверке благонадежности и нравственных качеств лиц, поступивших на службу в судебное ведомство 1890–1892 гг.
36. Товстолес, Н. Применение ограничительных законов по землевладению в Западном крае на практике / Н. Товстолес. – Журнал Министерства юстиции. – 1905. – № 1. – С. 151–170.
37. Товстолес, Н.Н. Выкуп родовых имуществ в Западном крае (ст. 1346–1373. Т. X. Ч. I в связи с законом 10 декабря 1865 г.) / Н.Н. Товстолес. – Журнал Министерства юстиции. – 1902. – № 10. – С. 209–214.
38. Товстолес, Н.Н. Давность и закон 1 мая 1905 года / Н.Н. Товстолес. – Журнал Министерства юстиции. – 1913. – № 8. – С. 49–69.
39. Товстолес, Н.Н. Ещё к вопросу о применении ограничительных законов по землевладению в Западном крае / Н.Н. Товстолес. – Журнал Министерства юстиции. – 1906. – № 1. – С. 136–149.
40. Товстолес, Н.Н. Применение на практике закона 1 мая 1905 года о приобретении земельной собственности в Западном крае / Н.Н. Товстолес. – Журнал Министерства юстиции. – 1909. – № 5. – С. 154–163.
41. Труды комиссии по преобразованию волостных судов. Отзывы различных мест и лиц. – СПб, 1873. – 640 с.
42. Об усилении штатов Киевского, Уманского и Минского окружных судов. – СПб: 1-й департамент Министерства юстиции, 1902. – 17 с.
43. Особый наказ Виленского окружного суда. – Вильна: Типография И.Я. Яловцева, 1895. – 122 с.

SUMMARY

This article is devoted to study of the sources of judicial institutions in Belarus during the period of capitalism (1864–1914). Particular attention is paid to the material of judicial statistics, secret orders of the Minister of Justice and prosecutors.

УДК [947.6:33]«1924/1929»

В.М. Буракоў,
аспірант кафедры гісторыі і культуры Беларусі МДУ імя А.А. Куляшова

ЖЫЛЛЁВАЯ КААПЕРАЦЫЯ БССР (1924–1929 гг.)

Ва ўмовах фарміравання сацыяльна арыентаванай рыначнай эканомікі Рэспублікі Беларусь жыллёвая кааперацыя займае значнае месца ў жыллёвым будаўніцтве і эксплуатацыі жыллёвага фонду. У цяперашні час яна прадстаўлена жыллёва-будаўнічымі кааператывамі, калектывамі індывідуальных забудоўшчыкаў, маладзёжным жылым комплексам, таварыствамі ўласнікаў жылля. Прыярытэтным накірункам палітыкі дзяржавы ў рашэнні жыллёвай праблемы з'яўляецца распрацоўка сістэмы льготных крэдытаў грамадзянам, якія адчуваюць патрэбу ў паляпшэнні жыллёвых умоў і ажыццяўляюць будаўніцтва пераважна праз аб'яднанне ў кааператывы. Развіццё жыллёвай кааперацыі ў Беларусі пачалося з 20-х гг. XX ст. Нягледзячы на тое, што жылкааперацыя таго часу істотна адрозніваецца ад сучаснай, у іх аснове ляжаць агульныя прынцыпы.

Мэтай дадзенага даследавання з'яўляецца вывучэнне працэсу фарміравання, заканамернасцей развіцця і значнасці кааператываўнага руху ў рашэнні жыллёвага крызісу ў 1920-я гг. Комплексныя працы па жыллёвай кааперацыі ў Беларусі ў перыяд новай эканамічнай палітыкі адсутнічаюць. Агульныя тэндэнцыі развіцця

жыллёвай кааперацыі СССР закранаюцца ў працах М.А. Шыпілава «Жыллёвае пытанне пры капіталізме і сацыялізме» [1], М.Г. Дзмітрыева «Жилищный вопрос. Два мира – два подхода» [2]. Аднак гэтыя даследаванні маюць моцна выяўлены ідэалагічны падыход, характэрны для савецкага перыяду. Кароткія статыстычныя звесткі аб жыллёвай кааперацыі і агульная характарыстыка жыллёвага будаўніцтва ў Беларусі ў перыяд 1919–1927 гг. утрымліваюцца ў кнізе «Камуністычная партыя Беларусі ў рэзалюцыях і рашэннях з'ездаў і пленумаў ЦК» пад рэдакцыяй У.І. Баравікова і інш. [3]. Кааператывнае жыллёвае будаўніцтва Беларусі з пазіцыі развіцця архітэктурнай думкі прасочваецца ў кнігах А.А. Воінава «Жыллёвае будаўніцтва ў Беларускай ССР» [4] і Т.С. Страмцовай «Праектаванне і будаўніцтва жылых і грамадскіх будынкаў у Беларусі» [5].

Пасля ўсталявання Савецкай улады ў Беларусі нараўне з прыватным быў створаны дзяржаўны жыллёвы фонд. Ён фарміраваўся шляхам правядзення муніцыпалізацыі часткі жылых будынкаў і да мая 1924 г. склаў 4080 дамоў, з агульнай плошчай у 135000 квадратных сажняў [6, л. 3].